Rapport ta' Anton Buttigieg dwar il-Ħidma tax-"Xirka għat-Tixrid ta' l-Ilsien Malti" fl-1940 – 1941

Ġużè Cassar Pullicino

F'din il-ħarġa speċjali iddedikata lil Anton Buttigieg qiegħed nistampa r-rapport li kien għamel bħala Segretarju tax-"Xirka għat-Tixrid ta' l-Ilsien Malti" għas-snin 1940 u 1941.

Mhux il-każ li nsemmi fid-dettall l-istorja u l-ħidma ta' din ix-Xirka li l-ħtieġa tagħha kienet leħħet għall-ewwel darba f'moħħ il-poeta Għawdxi Ġorġ Pisani. Min huwa interessat jista' jsib it-tagħrif li jeħtieġ dwar il-bidu u kif imxiet ix-Xirka fit-teżi ta' Michael A. Sant, *Għaqdiet għat-Tixrid ta' l-Ilsien Malti.*[1] Infakkar biss illi Buttiġieġ kien wieħed mill-erba' promuturi – l-oħrajn kienu t-tabib Ġużè Bonnici, Ġużè Chetcuti u Ġorġ Pisani – li ħabbru laqgħa għall-Ħadd, 15 ta' Jannar, 1939 bil-ħsieb li titwaqqaf Xirka ta' Propaganda. F'dik il-laqgħa Anton Buttigieg inħatar Segretarju tal-Kumitat Proviżorju li, bejn is-16 ta' Jannar u l-4 ta' Frar, 1939, sawwar l-Istatut tax-Xirka li mbagħad kien mgħoddi l'Laqgħa Ġenerali nhar is-26 ta' Frar, 1939 li fiha wkoll Buttigieg kien elett Segretarju.

Anton Buttiġieġ baqa' bħala Segretarju tax-Xirka matul l-ewwel sena li fiha kienet saret l-akbar ħidma tagħha, sakemm reġgħet saret laqgħa ta' l-imseħbin kollha nhar il-Ħadd, 18 ta' Frar, 1940 biex jintgħażel Kumitat ġdid. F'dik il-laqgħa reġa' nħatar Segretarju Buttigieg, bit-tabib Ġużè Galea bħala President flok Dr. Ġużè Bonnici.

F'Ġunju ta' dik is-sena faqqgħet il-Gwerra ma' l-Italja, u Malta kellha tgħaddi minn żmien imwiegħer ħafna li ħarbat ix-xogħol ta' kull għaqda kulturali bħalma kienet ix-Xirka. Madankollu, ix-Xirka ma mititx u safejn setgħet issuktat bil-ħidma tagħha sa ħruġ is-sajf tas-sena 1941, kif jidher mir-Rapport ta' Buttigieg li jġib id-data tat-13 ta' Settembru, 1941.

Wara kważi disa' xhur ta' waqfien fix-xogħol tax-Xirka mħabba

1. Xogħol ta' tiftix fis-suġġett tal-Malti għall-Baċċellerat ta' l-Arti (B.A. General) ta' l-Università Rjali ta' Malta, 1964, pp. 101 – 113.

ż-żminijiet li konna ngħixu fihom, jiena kont inħtart Segretarju minflok Buttigieg fil-laqgħa tat-30 ta' Mejju, 1942. Niftakar, huwa ma setax jiġi għal dik il-laqgħa u jiena kont ktibtlu biex naraw kif nagħmlu ħalli huwa jgħaddili l-Ktieb tal-Minuti, il-korrispondenza u l-karti l-oħra li kellhom x'jaqsmu max-Xirka. Wara xi żmien kont mort għalihom għandu, fid-dar tiegħu, 266 Triq San Gejtanu, fil-Ħamrun, u tahomli biex ix-Xirka setgħet tkompli l-ħidma tagħha.

Lil Anton Buttigieg kont sirt nafu qabel, meta kont student fil-Kors tal-Letteratura, ftit ġimgħat biss wara li kien ġie elett Segretarju tax-Xirka, fil-Laqgħa Ġenerali tat-18 ta' Jannar, 1940. L-okkażjoni kienet waħda mil-laqgħat tal-Għaqda tal-Malti (Università), li kienet saret fit-8 ta' Frar, 1940 u li fiha jien kont qrajt kitba qasira *"Inħobbu Lsienna"*, studenti sħabi qraw studji oħra, waqt li Anton Buttiġieġ, li kien diġà Nutar fl-aħħar sena għal avukat, kien ġie u qralna l-poeżiji tiegħu "Il-Qamar", "L-Agħsafar", "Liċ-Ċiviltà", "Ġrajja ta' Mħabba", u "Il-Lewża Miżhara". Fis-6 ta' Marzu saret laqgħa oħra ta' l-istudenti, li fiha ġie Dun Karm bħala l-mistieden speċjali u qralna żewġ poeżijiet tiegħu mhux stampati, waqt li Buttigieg qara xi poeżijiet oħra tiegħu, jiġifieri "Żewġ Bnedmin", "Xbiha ta' Qalb", "Wara l-Ġlieda", "Ma nafx għaliex", "Lill-Muża", "Eva", "Il-Qamar fil-Ġnien" u "Meta kienet se tfaqqa' l-Gwerra".[2]

Laqgħa oħra tal-Għaqda ta' l-Istudenti kienet dik ta' l-4 ta' April, 1940 li fiha kien sar dibattitu fuq mozzjoni li ressaq Buttigieg, issekondat mis-sur (illum Monsinjur u Professur) Karm. Sant, *Illi l-Ħakma tal-Kavalieri ma kinitx ta' Ġid għal Malta.* Imbagħad fil-laqgħa ta' l-24 ta' April Anton Buttigieg, li sadattant kien spiċċa l-istudji legali u ħa l-grad ta' LL.D., qara l-poeżija tiegħu "Lill-Għodwa".[3]

Dawn l-ewwel kuntatti tiegħi ma' Buttigieg issuktaw wara Ġunju ta' l-1940 meta ġie li konna niltaqgħu fuq il-vapur ta' Għawdex, meta hu kien ikun sejjer lejn il-Qala u jiena biex nara l-familja tiegħi, li kienet evakwata fir-Rabat, Għawdex. Id-diskors kien dejjem jaqa' jew jispiċċa fuq il-Malti, u x'kien qiegħed jikteb poeżija, u hekk. Għaldaqshekk, għalkemm kien ikbar minni disa' snin, la hu u lanqas jien ma mbarazzajna ruħna meta jien, bħala s-Segretarju l-ġdid tax-Xirka għat-Tixrid ta' l-Ilsien Malti, mort għandu l-Ħamrun u għaddieli, l-korrispondenza u l-minuti tax-Xirka.

Is-sentejn li fuqhom jitkellem ir-Rapport ta' Buttigieg huma dawk li

2. Ara *Leħen il-Malti*, Għadd 109 – 110, Marzu – April, 1940, pp. 23 – 24.
3. *Op. cit.*, Għadd 111 – 118, Mejju – Diċembru, 1940, p. 71.

l-inqas nafu fuqhom għal dik li hi ħidma tax-Xirka għall-Malti,[4] u għalhekk it-tagħrif li jissemma fih jimla xi ftit mill-battâl li għandna. Iż-żewġ rapporti tiegħi bħala Segretarju għas-sena 1942 u għas-sena 1943 jorbtu ma' dak ta' Buttigieg li qiegħed jidher stampat hawnhekk. Minnhom it-tlieta joħroġ kwadru sew tal-qagħda li sibna ruħna fiha f'dawk is-snin koroh, kif ukoll tal-ħeġġa li żammitna magħqudin biex nisfidaw u negħilbu d-diffikultajiet kbar li sibna ma' wiċċna biex nirfdu, insaħħu u nxandru l-ġieh ta' l-Ilsien Malti.

Fl-1959, meta l-ħidma tax-Xirka, imħabba żviluppi oħra, kienet ilha li wara li bdiet u baqgħet tmajna mill-1944 'il quddiem, sfat fix-xejn, jien kont tajt il-karti kollha li kelli f'idejja lill-Bibljoteka ta' l-Università, fejn għadhom jinsabu fit-Taqsima tal-Melitensja (Mss. Nri. 20 u 22). Ma nafx kif, l-oriġinali tar-Rapport ta' Buttiġieġ għas-snin 1940 – 1941 kien tħawwadli ma' karti oħra persunali u għalhekk baqa' għandi. Bil-pjaċir kollu qiegħed nippubblikah issa għall-istorja, u fl-istess ħin bħala turija tal-ħidma siewja ta' Anton Buttigieg bħala segretarju f'dawk is-sentejn koroh fil-ġrajja ta' artna.

XIRKA GĦAT-TIXRID TA' L-ILSIEN MALTI

Rapport tas-Segretarju għas-snin 1940 – 1941

Sur President,
Sinjuri,

Jidhirli li ma għandix għalfejn noqgħod nagħti tifsir għaliex ma saritx il-għażla tal-Kumitat f'Jannar ta' din is-sena u għaliex dan il-Kumitat baqa' fil-ħakma sa llum. Ngħidilkom biss li l-Kumitat sejjaħ fi ħdanu lil Patri Lettur Leonard Zammit, O.F.M. biex jieħu l-post tal-mibki Dr. Ġużè Bonnici, M.D., bħala dak li kellu l-akbar għadd ta' voti, u ngħidilkom x'għamel dan il-Kumitat f'dawn id-dsatax-il xahar li ilu jmexxi x-Xirka.

Il-Kumitat għamel b'kollox 7 laqgħat u l-ħidma tiegħu tista' tit-

4. Michael A. Sant, fix-xogħol tiegħu (għadu ttajpjat) *Għaqdiet għat-Tixrid ta' l-Ilsien Malti*, 1964, p. 108, jikteb hekk: ". . . Kien żmien ta' twerwir u taqlib. Il-laqgħat tal-Kumitat bdew isiru iżjed u iżjed imbiegħda minn xulxin; ix-xogħol tax-Xirka nistgħu ngħidu li waqaf għal kollox. Ma hemmx xi nsemmu fl-1941, u fi kważi l-ewwel sitt xhur tas-sena 1942".

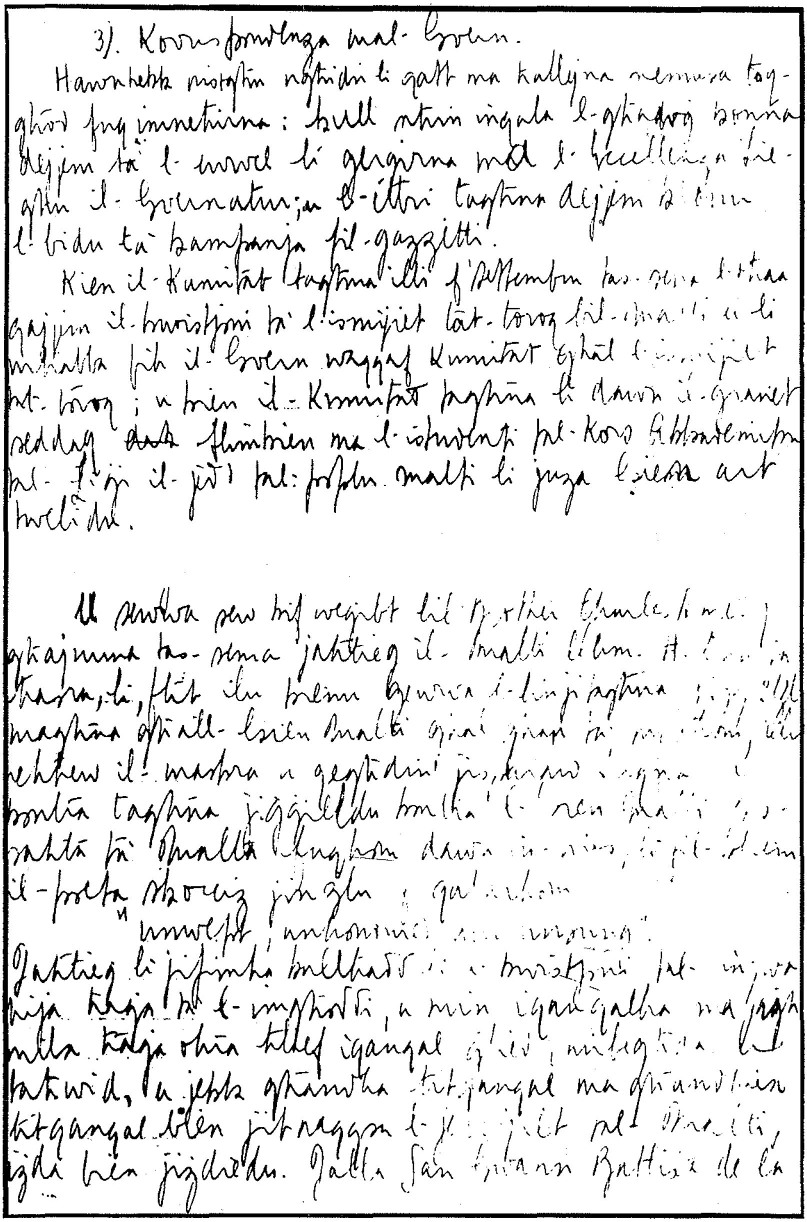

Żewġ siltiet mill-manuskritt tal-minuti.

qassam taħt dawn ir-rjus: 1) Kumitati Distrettwali, 2) *Leħen is-Sewwa*, 3) Korrispondenza mal-Gvern, 4) Ħwejjeġ oħra.

1. Kumitati Distrettwali

Ta' min isemmi u jfaħħar fuq kollox u qabel xejn ix-Xirka tan-Nadur taħt it-tmexxija tal-Kumitat ħabrieki tagħha, u fosthom lill-President tagħha Patri Lettur Pawl Tabone, O.F.M., is-Segretarju s-sur Kelinu Vella Haber, u l-Viċi-President Dr. Ġużè Cauchi, LL.D. Barra miż-żona tal-*blizz*, huma kellhom is-setgħa li jwettqu ħidma akbar b'riżq l-Ilsien Malti, u din il-ħidma huma wettqu bil-ġieh kollu u bla biża' ta' xejn. Is-Segretarju bagħatli rapport tal-ħidma tagħhom li jien sejjer naqra kif mibgħut lili, u għalhekk tistgħu taraw b'għajnejkom x'għamlu u x'ma għamlux. Fost l-aħħar ħidmiet tagħhom hemm it-twaqqif ta' Xirka oħra fix-Xagħra ta' Għawdex.

Din is-sena twaqqfet ukoll fergħa tax-Xirka f'Raħal Ġdid mis-sinjuri Ġorġ Chetcuti, Karmnu Sant u Ġ. Cassar Pullicino.

Biex noqgħod għal dak li għedtuli fl-aħħar laqgħa, jiena ktibt lill-President tax-Xirka tar-Rabat, Għawdex, biex jerġa' jagħti l-ħajja lil dik ix-Xirka, iżda t-taħbit tagħna ma rnexxiex.

2. *Leħen is-Sewwa*

Tista' tgħid fil-laqgħat kollha tal-Kumitat tagħna ssemma dan il-ġurnal: l-ortografija tiegħu kienet bħal xewka f'daharna li ma stajniex nissaportu u stħarriġna aktar minn darba l-mezzi kif nagħmlu biex titbiddel. Ħaġa li ma titwemminx, daqsxejn ta' artiklu fit-*Times* kien id-duwa tal-għaġeb li fejqet marda kbira: illum, kif tafu intom, *Leħen is-Sewwa* qiegħed joħroġ bl-ortografija tal-poplu Malti u f'din il-bidla għandha sehem kbir ix-Xirka tagħna.

3. Korrispondenza mal-Gvern

Hawnhekk nistgħu ngħidu li qatt ma ħallejna nemusa toqgħod fuq imneħirna: kull x'ħin inqala' l-għawġ konna dejjem ta' l-ewwel li gergirna ma' l-Eċċellenza Tiegħu l-Gvernatur; u l-ittri tagħna dejjem kienu l-bidu ta' kampanja fil-gazzetti.

Kien il-Kumitat tagħna illi f'Settembru tas-sena l-oħra qajjem il-kwistjoni ta' l-ismijiet tat-toroq bil-Malti u li mħabba fih il-Gvern waqqaf Kumitat għall-Ismijiet tat-Toroq; u kien il-Kumitat tagħna li dawn il-ġranet seddaq, flimkien ma' l-istudenti tal-Kors Akkademiku tal-Liġi, il-jedd tal-poplu Malti li juża lsien art twelidu.

Ma rridx ninsa nsemmi li l-Kumitat tagħna wkoll talab lill-Gvern biex il-flus li jiġu ivvutati għat-titbigħ tal-kotba bil-Malti jiġu maħruġa f'vot wieħed biex hekk ikunu jistgħu jintefqu kollha meta d-Direttur tat-Tagħlim ma joħroġx kotba bil-Malti.

4. Ħwejjeġ Oħra

Fost l-oħrajn ktibna wkoll lil Ġużè Sultana, il-ħabbari tal-BBC, u għednielu biex iħeġġeġ lill-Maltin kollha mxerrdin mad-dinja biex iħobbu 'l-Ilsien Malti, jistudjawh u jwaqqfu soċjetà bħal tagħna.

Fl-aħħar laqgħa, li saret fl-24 ta' Awissu, 1941, il-Kumitat għoġbu jaħtar, fuq il-proposta ta' Brother Charles Amedy,* lil San Ġwann Battista de la Salle bħala patrun tax-Xirka tagħna. Il-ħidma ta' dan il-Qaddis għal ilsien art twelidu hija magħrufa biżżejjed għalhekk jixraqlu li jkun il-Qaddis li jmexxi lit-tixrid u l-ġlieda tal-Malti.

U sewwasew kif weġibt lil Brother Charles Amedy, għajnuna tassema jaħtieġ il-Malti llum. Ħafna jaħasra li, ftit ilu, kienu ġewwa l-linji tagħna jiġġieldu magħna għall-Ilsien Malti, għall-għan ta' moħħhom illum neħħew il-maskra u qegħdin jisparaw fuqna u kontra tagħna jiġġieldu kontra l-Ilsien Malti. Is-saħta ta' Malta fuqhom dawn innies, li fi kliem il-poeta Skoċċiż, jinżlu f'qabarhom:

"unwept, unhonoured and unsung".

Jaħtieg li jifhimha kulħadd li l-kwistjoni tal-lingwa hija ħaġa ta' l-imgħoddi, u min iqanqalha ma jagħmilx ħaġa oħra ħlief iqanqal ġlied, mibegħda u taħwid, u jekk għandha titqanqal ma għandhiex titqanqal biex jitnaqqsu l-jeddijiet tal-Malti iżda biex jiżdiedu. Jalla San Ġwann Battista de la Salle jitfa' ftit dawl fl-imħuħ ta' dawn innies, u t-tixrid tal-Malti jibqa' sejjer 'il quddiem bħal xmara safja u mdiehba lejn il-baħar bnazzi taċ-Ċiviltà.

Anton Buttigieg
Segretarju

13.IX.'41.

**Nota:* Dan il-Brother, ismu *Amedy* u kunjomu *Charles*, kien waqqaf ix-*"Xirka tal-Malti għat-Tfal".*

Fil-Palazz ta' San Anton f'waħda mil-laqgħat tal-membri ta' l-Akkademja tal-Malti mal-President Anton Buttigieg. (*ritratt:* The Times)

3448 Meta ħadt l-aħbar tat-tluq

Kienet sabiħa l-belt,
Għaxxquni x-xmis,
ħelwin it-toroq.
u ħajjel l-ikel;
iżda qaluli nitlaq,
u ħelli nitlaq
bil-ferrovija
li mhix ma tieqaf sa ma tasal
ġo pajjiż ġdid..
Forsi f'dan il-pajjiż
jien nara
lil ommi u lil missieri
u 'l Alla tiegħi.

A. Buttigieg

14/7/80.
Bristol.

Riproduzzjoni tal-manuskritt tal-poeżija "Meta Ħadt l-Aħbar tat-Tluq".